

פרשת בראשית התשפ"ז

ari.kahn@biu.ac.il

הרב ארי דוד קאהן

לעילוי נשמת - ישראל ליפא בן רחל מרים ז"ל

1. בראשית פרק ג (פרשת בראשית)

(א) והנחש הנה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלהים ויאמר אליהאשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן: (ב) ותאמר האשה אליה הנחש מפרי עץ הגן נאכל: (ג) ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פורתמתון: (ד) ויאמר הנחש אליהאשה לאמות תמתון: (ה) כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע: (ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל: (ז) ותפלתנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עליה תאנה ויעשו להם חגרת: (ח) וישמעו את-קול ה' אלהים מתהלה בגן ליום היום ויתסבא האדם ואשתו מפני ה' אלהים בתוך עץ הגן: (ט) ויקרא ה' אלהים אליהאדם ויאמר לו איפה: (י) ויאמר את-קלך שמעתי בגן ואיבא כי-עירם אנכי ואחבא: (יא) ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה המן-העץ אשר צויתיה אכלתי ממנו אכלת: (יב) ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי הוא נתנה-לי מן-העץ ואכל: (יג) ויאמר ה' אלהים לאשה מה-זאת עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל: (יד) ויאמר ה' אלהים אליה הנחש כי עשית זאת ארור אתה מפלי-הבהמה ומכל חית השדה עלי-גחנה תלך ועפר תאכל כלי-ימי תייד: (טו) ואיבהו אשית בינה ובין האשה ובין זרעה ובין זרעה הוא ישופך ראש ותאחז תשופנו עקב: ס (טז) אליהאשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרבה בעצב תלדי בנים ואלי-אישך תשוקתך והוא ימשל-בך: ס (יז) ולאדם אמר כי-שמעתי לקול אשתך ותאכל מן-העץ אשר צויתיה לאמר לא תאכל ממנו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך: (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את-עשב השדה: (יט) בזעת אפך תאכל לחם עד שובך אליהאדמה כי ממנה לקחת פי-עפר ואל-עפר תשוב: (כ) ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כלי-ימי: (כא) ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם: פ (כב) ויאמרו ה' אלהים הן האדם הנה פאתד ממנו לזעת טוב ורע ועתה פן-ישלח לך ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם: (כג) וישלחהו ה' אלהים מגן-עדן לעבד את-האדמה אשר לקח משם:

2. רש"י בראשית פרק ג פסוק א - ו (פרשת בראשית)

(א) והנחש היה ערום - מה ענין זה לכאן היה לו לסמוך (פסוק כא) ויעש לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם. אלא למדך מאיזו עילה קפץ הנחש עליהם, ראה אותם ערומים ועוסקים בתשמיש לעין כל ונתאוה לה: ערום מכל - לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו, ערום מכל, ארור מכל: אף כי אמר וגו' - שמא אמר לכם לא תאכלו מכל וגו' - ואף על פי שראה אותם אוכלים משאר פירות, הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העץ: (ג) ולא תגעו בו - הוסיפה על הצווי, לפיכך באה לידי גרעון, הוא שנאמר (משלי ל ו) אל תוסף על דבריו: (ד) לא מות תמתון - דחפה עד שנגעה בו, אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה: (ה) כי יודע - כל אומן שונא את בני אומנתו, מן העץ אכל וברא את העולם: והייתם כאלהים - יוצרי עולמות: (ו) ותרא האשה - ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו: כי טוב העץ - להיות כאלהים: וכי תאוה הוא לעינים - כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם: ונחמד להשכיל - כמו שאמר לה ידעי טוב ורע: ותתן גם לאישה עמה - שלא תמות היא ויחיה הוא, וישא אשה אחרת: גם - לרבות כל בהמה וחיה:

3. אבן עזרא בראשית פרק ג פסוק א (פרשת בראשית)

(א) והנחש יש אומרים כי האשה היתה מבינה ויודעת לשון החיות, ויפרשו ויאמר הנחש ברמיזה. ואחרים אמרו שהוא שטן. ואיך לא יראו סוף הפרשה, כי איך ילך השטן על גחון, ואיך יאכל עפר, ומה טעם לקללת הוא ישופך ראש (ברא' ג, טו)? ורבים השתבשו לחקור, למה היה קולל הנחש, ואם היתה לו דעת שלמה, או צווה שלא ישיא האשה. ויאמר רב סעדיה גאון, אחר שהתברר לנו, שאין דבור ודעת כי אם באדם לבדו, נצטרך לומר כי הנחש גם האתון לא דברו, רק מלאך דבר בשבילם. והשיב עליהם רב שמואל בן חפני. והנה קם ר' שלמה הספרדי (שלמה בן יהודה אבן גבירול) בעל השירים השקולים, וחכם גדול היה והשיב על רב שמואל. והישר בעיני שהם הדברים כמשמעם. והנחש

היה מדבר, והיה הולך בקומה זקופה, והשם דעת באדם שם בו. והנה הפסוק העיד כי היה ערום מכל חית השדה, רק לא כאדם. ופי' ערום חכם, שיעשה דבריו בערמה. ואל תתמה בעבור היות ערום אחר ערומים, והם שני טעמים, כי באלה הצחות בלשון, כמו בלחי החמור חמור חמורתים (שופ' טו, טז), וכן על שלשים עיירים, ושלשים עיירים להם (שם י, ד). ועוד אם המלאך דבר על פיו אין חטא לנחש, וזה המלאך לא יתכן להיות שלוחו של השם, ואין המלאך ממרה פי השם. והשואלים איך (וי"ג אנה) מצא הנחש את האשה? איננה שאלה. וטעם אף כי יורה כי דבר דברים אחרים, ואמר בסוף קל וחומר שאמר לכם לא תאכלו פרי כל עץ כלל. לא הזכיר הנחש השם הנכבד והנורא, כי לא ידעו גם האשה הוסיפה על מצות השם, ולא תגעו בו, וכן הוסיפה אשת מנוח עד יום מותו (שופ' יג, ז).

4. בראשית פרק א (פרשת בראשית)

(א) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: (ב) והארץ היתה תהו ובהו וחשך על־פני תהום ורוח אלהים מרחפת על־פני המים: (ג) ויאמר אלהים יהי אור ויהי־אור: (ד) וברא אלהים את־האור כִּי־טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך: (ה) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי־ערב ויהי־בקר יום אחד: פ ... (כ) ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ גפש סיה ועוף יעופף על־הארץ על־פני רקיע השמים: (כא) ויברא אלהים את־התנינם הגדלים ואת כל־גפש התיהו הרמשות אשר שרצו המים למיניהם ואת כל־עוף כנף למיניהו וברא אלהים כִּי־טוב: (כב) ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את־המים בימים והעוף ירב בארץ: (כג) ויהי־ערב ויהי־בקר יום חמישי: פ (כד) ויאמר אלהים תוצא הארץ גפש סיה למינה בהמה נרמש וחית־ארץ למינה ויהי־קן: (כה) ויעש אלהים את־חית הארץ למינה ואת־הבהמה למינה ואת כל־רמש האדמה למינהו וברא אלהים כִּי־טוב: (כו) ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובהמה ויכלי־הארץ ויכלי־הרמש הרמש על־הארץ: (כז) ויברא אלהים את־האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם: (כח) ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את־הארץ וכבשוה וירדו בדגת הים ובעוף השמים ויכלי־חיה הרמשות על־הארץ: (כט) ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את־כל־עשב וירע זרע אשר על־פני כל־הארץ ואת־כל־העץ אשר־בו זרע זרע לכם יהיה לאכלה: (ל) ויכלי־חית הארץ ויכלי־עוף השמים ויכללו רומש על־הארץ אשר־בו גפש סיה את־כל־ירק עשב לאכלה ויהי־קן: (לא) וברא אלהים את־כל־אשר עשה והנה־טוב מאד ויהי־ערב ויהי־בקר יום השישי: פ

5. רש"י בראשית פרק א פסוק א (פרשת בראשית)

ברא אלהים - ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב (להלן ב ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים:

6. בראשית פרק ב פסוק ד - כה (פרשת בראשית)

(ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים: (ה) וכלו שים השדה טרם יהיה בארץ וכל־עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' אלהים על־הארץ ואדם אין לעבד את־האדמה: (ו) ואד יעלה מן־הארץ והשקה את־כל־פני־האדמה: (ז) וייצר ה' אלהים את־האדם עפר מן־האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לגפש חיה: (ח) וישמע ה' אלהים גוי־בעדן מקדם וישם שם את־האדם אשר יצר: (ט) ויצמח ה' אלהים מן־האדמה פלי־עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע: ... (טו) ויבטח ה' אלהים את־האדם וינחהו בגן־עדן לעבדה ולשמרה: (טז) ויצו ה' אלהים על־האדם לאמר מכל עץ־הגן אכל תאכל: (יז) ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלה ממנו מות תמות: (יח) ויאמר ה' אלהים לא־טוב היות האדם לבדו אעשה־לו עזר כנגדו: (יט) וייצר ה' אלהים מן־האדמה פלי־חיה ואת פלי־עוף השמים ויבא אלהים האדם לראות מה־יקרא־לו וכל אשר יקרא־לו האדם גפש חיה הוא שמו: (כ) ויקרא האדם שמות לכל־הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה ולאדם לא־מצא עזר כנגדו: (כא) ויפל ה' אלהים ויפח אמת מצלעתיו ויסגר בשר תחתנה: (כב) ויבן ה' אלהים את־הצלע אשר־לקח מן־האדם לאשה ויבאה אל־האדם: (כג) ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה־זאת: (כד) עלי־כן יעזוב־איש את־אביו ואת־אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד: (כה) ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבוששו:

7. אבן עזרא בראשית פרק א פסוק כט (פרשת בראשית)

ויאמר אלהים הנה נתתי לכם התיר לבני אדם ולכל שיש בו נפש חיה לאכול כל עשב וכל פרי עץ מותר לאדם, והעשב הירק לחיות ולכל רומש: ועד כה לא הותר הבשר עד אחר המבול.

8. בעל הטורים בראשית פרק א פסוק כט (פרשת בראשית)

פרי עץ. ב' במסורת. אשר בו פרי עץ. פרי עץ הדר (ויקרא כג מ). רמז למאן דאמר (ב"ר טו ז) עץ שאכל ממנו אדם הראשון אתרוג היה:

9. בראשית רבה (וילנא) פרשה טו סימן ז (פרשת בראשית)

מה היה אותו האילן שאכל ממנו אדם וחוה, רבי מאיר אומר חטים היו, כד לא הנהו בר נש דעה אינון אמרין לא אכל ההוא אינשא פתא דחטי מן יומי. רבי שמואל בר רבי יצחק בעי קמי רבי זעירא אמר ליה אפשר חטים היו, אמר לו הן. אמר ליה והכתיב עץ, ... רבי יהודה בר אלעאי אמר, ענבים היו, שנאמר (דברים לב, לב לג): ענבמו ענבי רוש אשכלת מרלת למו, אותן האשכולות הביאו מרורות לעולם. רבי אבא דעכו אמר אתרוג היה, הדיא הוא דכתיב (בראשית ג, ו): ותרא האשה כי טוב העץ וגו', אמרת צא וראה איזהו אילן שעצו נאכל כפריו, ואין אתה מוצא אלא אתרוג.

10. משך חכמה בראשית פרק א פסוק כט (פרשת בראשית)

ואת כל עץ וכו'. דייק פה בלשון "כל העץ", ולא "עץ פרי" כמו בתחילה בציווי, מפני לרמז על אתרוג שטעם עצו ופריו שוין (סוכה לה, א), והוא עץ פרי, והוא עץ הדעת לחד מאן דאמר שאתרוג היה, שאותו לא נתן לאכלה ודו"ק.

11. אור החיים בראשית פרק א פסוק כט (פרשת בראשית)

ואת כל העץ אשר בו פרי עץ. כאן שלל עץ הדעת כי אינו בגדר זה עושה פרי לבד אלא שהוא עצמו פרי ושיעור הכתוב הוא על זה הדרך ואת כל העץ ולא כל העץ בכלל אלא אותו אשר בו פרי עץ ולא אותו שהוא עצמו פרי שהוא עץ הדעת שנצטוו עליו אחר כך בפירוש. או יאמר דאפילו עץ הדעת בכלל והגם שמצינו שנצטוו עליו, כבר אמרו ז"ל (ב"ר פכ"א) שאם היה ממתיך עד ערב שבת היה מקדש על היין ע"כ, ומתוך דבריהם אתה למד כי לא נאסר איסור עולם:

12. אילת השחר בראשית פרק א פסוק כט (פרשת בראשית)

וכך משמע מדכתיב להלן (פסוק ל') ויהי כן, ואם זה איסור מה שייך לומר ויהי כן, אבל למש"כ שזה נעשה טבעם א"ש, ועי' רמב"ן [וכעין זה איתא בפ' הטור בשם הרא"ש, דתמה מה שייך לומר ויהי כן, ומפרש שנתן ה' בלבם שלא התאוו תאוה לאכול בשר והי' בעיניהם איסור הריגת אחד מבע"ח כמו בזמן הזה איסור הריגת אדם, שאלמלא זאת לא היו יכולים לעמוד באותה צוואה]. והנה רש"י כתב שהי' אסור להם להמית ברי' ולאכול בשר, והשפ"ח מדייק דמשמע דוקא להמית ולאכול אסור להם אבל בהמה שמתה מאליה היו מותרים לאכול (וכדעת תוס' בסנהדרין נ"ו ב' ד"ה אכל תאכל), אמנם דוחק לומר שהי' אוכל נבלות, וי"ל שרש"י כתב להמית ברי' ולאכול בשר כיון שכך הדרך לאכול בשר.... ובזמן דנאסרו לאכול בע"ח יתכן דהחלב והביצים היו נחשבים כיוצא מן הטמא, אמנם יל"ע אם לבני נח יש איסור של יוצא מהטמא (ועי' שו"ת חת"ס יו"ד סימן י"ט), והשפ"ח (להלן ד' ב') כתב שהיו מותרים בחלב, ולראשונים דס"ל דהותרו לאכול בהמות שמתו מעצמם, בודאי דלא הי' נחשב ליוצא מן הטמא.

13. תוספתא מסכת שבוועות פרק ג הלכה ה

חנניא בן חכנאי אומר (ויקרא ה) וכחש בעמיתו אין אדם כופר בעמיתו עד שפופר בעקר פעם אחת שבת ר' ראובן בטיבריה מציאו פלוספוס אמר לו איזה הוא שנוי שבעולם אמר לו זה הכופר במי שבראו. איזהו (שמות כ) כבד את אביך לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה לא תחמד דהא אין אדם כופר בדרך עד שפופר בעקר ואין אדם הולך לדבר עברה אלא אם כפר במי שצוהו לה עליה.

14. ספר שערי צדק - השער העשירי

והאלה"ם נסה את אברהם האלה"ם הממונה על מעשה הטבע ...

15. בן יהודה על עירובין דף כב/א

נראה לי בס"ד הענין בנמשל דידוע ששם אלקים פועל בטבע לכן אלקים בגימטריא הטבע, מה שאין כן שם הוי"ה פועל למעלה מן הטבע, ולכן תמצא שלפני אותיות שם אלקים יש אותיות במוכן, כי כח הטבע הוא מוכן ומזומן בעולם הזה מששת ימי בראשית, ושם אלקים שולט במוכן הזה של עולם הזה, לכן שם אלקים הוא למעלה מאותיות הטבע. וז"ש [דברים ז' י'] ומשלם לשונאיו על פניו, רצונו לומר במוכן של עולם הזה הרמז באותיות לפניו:

16. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף טז עמוד א

שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש; והני מילי דלא כרע במודים.

17. תורת חיים מסכת בבא קמא דף טז עמוד א

שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש והוא דלא כרע במודים ... וטעם שנעשה נחש כתבו התוספות לפי שמצוה לכרוע וכי זקיף זקי' כחיויא. מיהו קשה כיון דתנא' אלו ברכות ששוחין בהן תחלה וסוף באבות ובהודאה אמאי החמירו בהודאה טפי מבאבות דהוה ליה למימר והוא דלא כרע באבות ובמודים ועוד למה זה תיקנו חכמים לשחות בהודאה בשלמא באבות י"ל דמלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא וכל הרוצה לבקש דבר ממלך בשר ודם שוחה בתחילה ואי משום דמנהג נמי לשחות במלך בשר ודם בסוף הבקשה כשנפטרינן ממנו כמו שכתבו המפרשים אם כן הוה להו לתקן לשחות בשלום רב שהוא סוף י"ח ועוד דמהאי טעמא שוחין בעושה שלום במרומיו. ונראה לפרש לפי שהוא ית' עושה חסד עם כל אדם בכל יום ובכל עת ובכל רגע אלא שאין בעל הנס מכיר בניסיו סבור עולם כמנהגו הוא נוהג ואינו מרגיש שכל פסיעה ופסיעה וכל תנועה ותנועה וכל נשימה ונשימה הוא ממנו יתברך שמו כמו שנאמר מה' מצעדי גבר כוננו וכתוב אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש והיה מן הראוי שיודה האדם ויברך בכל עת ובכל רגע על כל פסיעה ותנועה ונשימה כמו שאמרו חכמים כל הנשמה תהלל יה על כל נשימה ונשימה חייב אדם להלל יה וכל מי שאינו מעלה על לבו בכל רגע שהכל מאתו יתברך אלא עולם כמנהגו נוהג הרי הוא ככופר בו חס ושלום ולפי שהוא מן הנמנע שיעמוד אדם מן הבקר ועד הערב ויתן שבח והודאה על כל פסיעה ונשימה ותנועה וכל שכן רוב בני העולם הולכים תמיד אחרי הבלי העולם הזה באסיפת ממון וכיוצא בזה ואפילו הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה והודאה אמרו חכמים דהוי כאלו מעל וגוזל לכנסת ישראל שנאמר לה' הארץ וגו' ולזאת המציאו אנשי כנסת הגדולה תקנה ויסדו לומר בכל תפלה ערב ובקר וצהרים ברכת הודאה כדי שיכלול אדם בהודאה אחת את כל הנשימות וחסדים ונפלאות שהוא יתברך עושה עמו בכל רגע ויוצא ידי חובת כולן בבת אחת בהודאה אחת.

ולזה יסדו לומר מודים אנחנו לך וכו' על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך דהיינו על כל נשימה ונשימה ועל נסיך שבכל יום ויום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים וכו' ולכך תיקנו לשחות בברכה זו כמנהג בשר ודם המודה לחבירו דבר הוא שוחה ומנענע לו בראשו וכדאשכחן בר' ישמעאל כשאמר ליה ברכני נענע לו בראשו ופירש רש"י ז"ל כמודה בדבר ולהכי בכל מקום הודאה מצינו השתחואה כמו שנאמר אשתחזה אל היכל קדשך ואודה את שמך על חסדך ובדניאל וזימנין תלתא ביומא בריך על ברכוהי מצלא ומודא ואחז"ל במקדש על כל הודיה השתחוויה. שכל העומד בקומה זקופה ככופר בדבר הוא ואין הודאתו הודאה כדאשכחן בדתן ואבירם שכפרו בתורת משה כתיב בהו יצאו נצבים בקומה זקופה ואמרו במדרש רבה על הנחש כשבא לפתות את חוה בא בקומה זקופה לפי שבא לכפור בו יתברך ולכך נענש במדה ללכת שחות שנאמר על גחונך תלך דרגלים היו לו ונקצצו ואפשר לומר דמהאי טעמא מי שאינו כורע במודים שדרו נעשה נחש נחש דכיון שעומד בקומה זקופה ואינו כורע ומתכוין להודות לו יתברך על כל חסדיו הרי הוא ככופר בו יתברך ואומר לא הוא והרי הוא כמודה לדעת הנחש הקדמוני אשר כל הכפירות והדעות החיצוניות נמשכין ממנו כמו שכתבו חז"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו דהיינו מיתה נצחית לכך שדרתו נעשה נחש שאין לו רפואה אפילו לעתיד כדאיתא במדרש הכל מתרפאין חוץ מנחש ונמצא שעל ידי כן אין לו חלק לעולם הבא דכיון דשדרתו נעשה נחש הרי לזו של שדרתו בטל אשר ממנו יצמח האדם לעתיד. ונראה כי אדם הראשון נמי לפי שבתחילה הודה לדברי הנחש וכפר בו יתברך כמ"ש בסנהדרין אדם הראשון כפר בעיקר היה כלומר שהוא יתברך איננו עיקר היסוד חלילה אלא מן העץ אכל וברא כו' כמו שאמר הנחש לכך נענש גם הוא בקומתו כנחש שנתמעט קומתו והעמידו רק על מאה אמה והיה מן הראוי ללכת שחות לגמרי כמו נחש אלא לפי שחזר בתשובה והודה על כפירתו ושר מזמור שיר ליום השבת ופתח ואמר טוב להודות פי' הודה שהוא יתב' יוצר בראשית ואמר כי שמחתני ה' בפעלך מה גדלו מעשיך ה' לפיכך לא נענש כל כך. ונראה דהיינו הא דתנן בפרק אין עומדין האומר מודים מודים משתקין אותו דלפי מה שפי' השוחה במודים בכוונת הלב הרי הוא מקבל עליו מלכות שמים ומודה בו לכך אין ראוי לכפלו שלא יהא נראה כמקבל ח"ו שתי רשויות ומהאי טעמא איתא נמי התם האומר שמע שמע משתקין אותו דכוונת מודים וכוונת שמע חד טעמא אית ליה דכי היכי דכל בר ישראל שאינו אומר שמע ישראל בכל יום הרי הוא ככופר בו ית' כך מי שאינו אומר בכל יום מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' אלהינו וכו' בכריעה ובכוונת הלב הרי הוא ככופר בו ית' כדפ'.

18. בראשית רבה (וילנא) פרשה יט סימן ד (פרשת בראשית)

רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר התחיל אומר דלטוריא על פוראן, אמר מאילן הזה אכל וברא העולם, והוא אומר לכם לא תאכלו ממנו, שלא תבראו עולמות אחרים, דכל אינש ואינש סני בר אמנתיה.